

ջինս գրել էր Սուրմէն ստրատելատին: Կոյն յօ-
գուածում է. Ակինեանը մատնացոյց էր արել,
որ բացի Վրթանէս քերթողից «Ընդդէմ հեր-
ձուածոց» հայերէն թարգմանութիւնից օգտուել
է նաեւ վեցերորդ դարի հեղինակ «Յոհան Կար-
նոյ քաղաքացին»: Է. Ակինեանի վերոյիշեալ
եղբակացութիւնները հիմնաւորուած են փաս-
տական ապացոյցներով եւ խիստ կարեւոր էին
այն տեսակէտից, որ Իրենէոսի թարգմանութեան
ժամանակն ինքնուրու էին վեցերորդ դար: Սա-
կայն անհաւանական էր Է. Ակինեանի մի ուրիշ
ենթադրութիւնը, իբր թէ Իրենէոսի թարգմա-
նին է Վրթանէս քերթողը եւ որ թարգմանու-
թիւնը կատարուած է վեցերորդ դարի վերջին
տասնամեակին: Այս ենթադրութիւնը, աւելի
ճիշտ գուշակութիւնը, որ հիմնաւորուած է բա-
ւարար ու գոհացուցիչ ապացոյցներով, կարելի
է այժմ անտես առնել, որովհետեւ Իրենէոսի
թարգմանութեան ժամանակը, ինչպէս կը տես-
նենք, զրուելու է վեցերորդ դարի երկրորդ կի-
սից առաջ:

Վերոյիշեալ յօդուածներում Իրենէոսի
թարգմանութեան խնդիրը թուում է ինձ մեծ
չափով պարզուած: Ֆր. Կոնիբիլի ու Է. Վար-
դանեանի լեզուական լուրջ ու հիմնաւոր դիտո-
ղութիւններից յետոյ՝ պէտք է վերջնականապէս
ապացուցուած համարել, որ Իրենէոսի հայերէն
թարգմանութիւնները ժամանակակից են փրկոյնի
թարգմանութիւններին: Իրենէոսի «Ընդդէմ
հերձուածոց» թարգմանութիւնից օգտուել են,
ինչպէս ցոյց է տուել Է. Ն. Ակինեանը, Վրթա-
նէս քերթողը եւ Յոհան Կարնոյ քաղաքացին:
Կարեւոր այս վկայութիւնը դարձեալ աներկ-
բայելի մի նոր ապացոյց է, որ Իրենէոսի թարգ-
մանութիւնները շատ աւելի հին են, քան կար-
ծել էին հրատարակիչներն իրանց առաջարա-
նում:

Աւելի առաջ ունենալով այս ակներեւ եզ-
րակացութիւնները, նաեւ յունարան գպրոցի
յաջորդական զարգացման այն ընթացքը, որ
լուսաբանուած է սոյն իմ ուսումնասիրութեան
մէջ, կարծում եմ, որ Իրենէոսի թարգմանու-
թիւնների ժամանակը հնարաւոր է որոշել ա-
ւելի ճշգրիտ կերպով, քան այդ արուած է վի-
րոյիշեալ յօդուածներում:

Ներում:

ՊՐՈՓ. Յ. ՄԱՆՆԻՆ

(Շարտանակելի):

ԻՋՄԻՆԺՆԻ ՄԱՏՆԱԳԱՐԱՆԻ ԻՄԱՍՏ- ՍԻՐԱԿԱՆ ՀՆԱԳՈՅՆ ՁԵՌՆԱԳՐՆԵՐԸ

(Շարտանակելի):

Թ. 1884, 8 էջմ. մատն. — Մայր Յուցակ,
թ. 1842:

Թուղթք՝ 116: — Գրութիւն՝ $13 \times 8,5$
սմ.: — Տողք՝ 19—24: — Նիւթ՝ ողորկ
հաստ թուղթ: — Գիր՝ հին բոլորգիր վեր-
նագրերն ու սկզբնատողերը կարմիր թանա-
քով: — Լուսանցադարձք՝ լուսանցապատ-
կերներ սկզբնատողերին կից: — Կաղմ՝ կա-
շկապատ տախտակ: — Հանգամանք՝ ձե-
ռագիրս խիստ վնասուած է եղել. ԺԸ դա-
րում նորոգած Մեսրոպ սարկաւազի ձեռ-
քով: Նորոգուած թերթեր 1—6 եւ 13—19,
որոնց վրայ Մեսրոպ սարկաւազը լրացրել
է ձեռագրիս թերակատար մասերը: Սկիզբէն
եւ վերջէն դատարկ թերթեր: — Նորոգման
թուականը՝ ՌՃՁԴ=1733: — Նորոգման
տեղը՝ Էջմիածին: — Գրիչ՝ Յովհաննէս: —
Ստացաւ՝ Ստեփաննոս քահանայ: — Թուա-
կան՝ չունի, ըստ երեւոյթին՝ ԺԴ—ԺԵ դար:
Բովանդակութիւն.

1. Հին Ջուղայեցի Ստեփաննոս վրդապո-
յաչակերտէն առ Դաւիթ անյաղթ փրկիսո-
փայն Հայոց (տաղ): Ձեռագրի սկզբում
էջերը չեն դրուած:

Սկիզբն է. Ի յարմատոց բղխեալ ուշէղ
գեղադարձ.

Հարանց մեծաց եւ երջանկաց մաքրա-
դարձ:

Վերջ.

Սուրբ երջանիկ հայրդ աղաչեմք բարձրա-
ձայն,

Բարեխաւսեալ առ մարմնացեալ մեծ արքայն,
Յորժամ հընչէ փողն ահագին մեծաձայն,
Դասել ըզմեղ ուղղափառացն ամենայն:

2. Էջ 1ա—109բ. Դաւիթ փրկիսոփայի
ներքինացւոյ, Յաղագս սահմանց [պրակք
Ա.—ԻԱ]:

Լուսանցքների վրայ մեկնութիւններ
յետնագոյն ժամանակի: Սկիզբն է (էջ 1ա).
Որք միանգամ իմաստութեան տենչան բա-
նից՝ առ ի նմանէն հեշտութեանց Խն:

Վերջ. Արդ՝ զգիտական զաւրութիւնսն
զարդարէ ի ձեռն տեսականին, իսկ զկենդա-

նականսն ի ձեռն գործականին, որպէս զի մի՛ զսուտ գիտութիւնն ի կարծեաց ընկալցուք եւ մի՛ չար ինչ գործեսցուք:

Մի տող քերուած եւ ապա՝

Դաւթի մեծի եւ անյաղթ փրկիտուայի ընդդէմ առարկութեանցն չորից Պիհոռնի իմաստակի եւ սահմանք եւ տրամատութիւք իմաստասիրութեան:

3. Էջ 109 բ—110 բ. Ամենայն չար տանջելի. ոչ ոք տանջեալ անապական. ոչ ոք ապականացու անեղ. է չարն ապականացու, չար ուրեմն ոչ է անեղ եւն:

Վերջ (110բ). Եւ ընդ բամբասանաւք է սատանայ. ապա ուրեմն՝ ոչ է անեղ:

Յիշատակագրութիւն.

1. Էջ 110 բ. Սահմանք իմաստասիրութեան երկի վերջում, հին բոլորգիր նոյն գրչէ:

Փառք ամենասր երրորդութեանն որոց մի է ածութիւնն եւ բնութիւն յաւիտեանս:

2. Զտէր Ստիոս զստացաւ զորոց մի մոռանայք որք վայելէք եւ արդիւնիք ի սմանէ. զի վն այդմ յուսոյ էր ստացեալ զսա: Ընդ նմին եւ զանպիտանս Յոհէս, զի բոլում աշխատեցայ ի յուզողութի սր:

2. Էջ 111 ա, ձեռագրի վերջում, նոսր գրով Մեսրոպ սարկաւազի յիշատակագրութիւնը.

Ես նուստ եւ անպիտանս ամենայնի, Մեսրոպ սուտ անուամբ սարկաւազ, որ ոչ առնեն արժանի զիս մեղօք մածեալս աշակերտութի այսպիսի իմաստից, այլ ակնկալութիւնն իմ ոչ եթէ երկաւորիս էր, բայց միայն բանն տէրունեան թէ «Մի կոչէք երկրի ձեզ ուսուցիչս, այլ ժառանգիչն ձեր Բս է»: Քանզի իմ նայելով զայս գիրքս սահմանացն Դաւթի՝ ցրուեալ կայր իբր անպիտան, եւ ես բազում աշխատանք իրար ձգեցի եւ սակաւն գրեցի սակս վայելման անձին իմոյ:

Արդ՝ աղաչեմ զձեզ, ո՛վ սիրազուն եղբարք իմ, որք հանդիպիք սմա թէ ընթեռնելով, թէ օրինակելով՝ միոյ Հայր մերոյի վերոյ գրեցեալ զանոոհմս եւ հեզս յիշեցէք. եւ զուր յիշեալ լիջիք ի Քէ կրկնակի գալստեանն եւ աշխարհական ատեանն, ամէն: Գրեցաւ ՌՃԶԲ Թւին Հայոց, ապրիլի ամսոյ Ը ի Դրան մեծի վեհաբանիս սբ Էջմիածնի:

3. Ձեռագրի սկզբում, զատարկ երես-

ներեց մէկի վրայ ներքեւում, նոսր գրով ոտար գրչէ:

Յամի Տն 1761, Հայոց ՌՄԺ, զգիրս զայս ըստացյ ի վայելումն յարեւելցի Ղազար անիմաստ վրդպտիս, ամէն: Որքան հանդիպիք եւ ընդեռնուք՝ ասասլիք Տր ողորմի: Նոյեմբերի Ժ գրեցաւ, պատրաստահան ծառայ եմ ամենից:

Թ. 1825, 6 էջմ. մատեն. = Մայր Յուցակ, Թ. 1782:

Թուղթք՝ 292: — Գրութիւն՝ 14 × 10 սմ: — Տողք՝ 26: — Նիւթ՝ հաստ ողորկ թուղթ: — Գիր՝ բոլորգիր. վերնագրերն ու սկզբնատառերը կարմիր թանաքով: — Լուսանցադարձք՝ էջ 2 ա, 55 ա, 67 ա, 129 ա, 212 ա, 247 բ, 289 բ խորաններ, լուսանցներ ի վրայ զարդանկարներ: — Կաղմ՝ կաշեպատ տախտակ. կաղմի վրայ կապիչներ ձեռքեր: — Մաղաղաթեայ պահպանակ՝ սկզբէն ու վերջէն երկ-երկու թերթ: Զեռագրի վերջում մաղաղաթեայ թերթերը պարունակում են երկաթագիր մի հատուած՝ «Երանելոյն Յովհաննու Ոսկերեանի Կոստանդնուպոլսի Եպիսկոպոսի ի Մատթէոսի աւետարանէն»: — Հանդամանք՝ լաւ: — Թուական՝ չունի, ըստ երեւոյթին՝ ԺԴ-ԺԵ դար: — Տեղ՝ «Ընդ հովանեաւ մօրս լուսոյ Ածածնիս որ կոչի Աւագ անապատ եւ սքանչելագործ սբ Նշանիչ»: — Գրիչ՝ Ստեփանոս:

Բովանդակութիւն.

1. Էջ 1 ա. Դաւիթ աղգաւ հայ էր եւ Հայոց աշխարհէն եւ ուսաւ զգիրս Յունաց եւ վարժեցաւ. ապա անդ սիրեցաւ ի թաղաւորէն իւր ընկերաւքն եւ առաքեցան յԱթէնս ի մայրն իմաստութեան եւ ուսան զամենայն իմաստասիրութիւնս: Եւ եկն յաշխարհն իւր նա զէտ ի Ժամանակս մարդաբէիցն յարեան սուտ մարդարէքն նմանապէս ի Ժամանակս առաքելոցն սուտ առաքեալքն նաեւ ի Ժամանակս իմաստասիրացն սուտ իմաստունքն յարեան եւ հակառակէին ընդ ճշմարիտ իմաստասիրութիւնն: Յորոց մի էր Պիհոռն որ իւրաեաւքն հակառակէր եւ ասէր թէ ոչ է իմաստութիւն: Յաղաղ աշտորիկ հանգիստնա մեծ իմաստասէրն Դաւիթ եւ ցուցանէ իմաստասիրական յեղանակ:

կաւ թէ է իմաստասիրութիւն եւ որպէս ամենայն էքս որ էացեալ են յԱստուծոյ թէ կենդանի թէ անկենդան թէ բանական թէ անբան ամենեքեան սահման ունեն եւ առանց սահմանի ոչ գտանի էութիւն նա ցուցանէ եւ իմաստութեանն սահման ապա յառաջագոյն դասն կամի ուսուցանել:

2. Էջ 2 ա—54 ա. Սահմանք իմաստասիրութեան (պրակք Ա—ԻԱ):

Վերջ (էջ 54 ա). Դաւթի եռամեծի եւ անյաղթ փիլիսոփայի ընդդէմ չորից առարկութեցն Պիճոնի իմաստակի եւ սահմանք եւ տրամատութի իմաստասիրութե մինչեւ ցայս վայր:

3. Էջ 54 ա—բ. Ընդ այսոսիկ եւ առաջիկա բան իմաստնոյ: Ամենայն չար տանջելի ոչ ոք տանջեալ անապական...:

Վերջ (54 բ). Եւ ընդ բամբասանաւք է սատանայ ապա ուրեմն ոչ է անեղ:

Այս գծածք հանդիսադիր իմբից առաջնոցն տառից տրամախոհ իմաստասէր մակացու արանց ներբողեալ ի Դաւթ եռամեծէ ենթադրեցաւ.

Ապա հետեւեալ ծանօթութիւնը.

2 Պորփիրի նախերգանն ի մեկընչին ի դ ճառն տես:

4. Էջ 55 ա—66 բ. Ներածութի Պորփիրի:

5. Էջ 67 ա—128 ա. Դաւթի փիլիսոփայի ներդրնացւոյ, Վերլուծութի ներածութեանն Պորփիրի (պրակք Ա—ԻԹ + Յաղագս հանրականաց սեռից եւ տարբերութեց...):

6. Էջ 128 ա. — ա. Կատաղորիաս, բ. Իպեռիամենիաս, գ. Անալոտիկի, դ. Ապոդիկիլիկի, ե. Դիալիֆտիկի, ա. Ստորասութի (°), բ. Յղգս մեկնութե, գ. Վերլուծական, դ. Ապացուցական, ե. Շարաբասութի, գ. Կատաֆասիս, է. Ապալֆանսէն, ը. Ապոֆասիս, բ. Պորֆասիս, գ. Ստորասութի, է. Բացասութի, ը. Բացերեւական, բ. Նախադասութիւն:

7. Էջ 129 ա—211 բ. — Ստորոգութիւք Արիստոտէլի Ժ բան¹:

Լուցանցքների վրայ ծանօթութիւններ ու բացատրութիւններ, մեծ մասամբ, տարբեր գրչէ:

Վերջ (էջ 211 բ). — Կատարեցաւ սկսեալ ի մէջը գրել Ժ ստորոգութեան ասա-

ցեալ յեռամեծէն յԱրիստոտէլէ որ ասի ըստ յունարէն ձայնի Կատիղորիաս, Թարգմանեալ եւ մեկնեալ ի Դաւթ Ներդրնացւոյ:

8. Էջ 212 ա—274 ա. — Սկիզբն եւ նախադրութի գրոցն որ ասի ըստ յունաց Պերլարմենիաս եւ հայերէն Յղգս մեկնութե արտադրեալ ի մեծ իմաստնոյն Արիստոտէլէ եւ Թարգմանեալ եւ մեկնեալ ի Դաւթ:

9. Էջ 274 բ—289 ա. — Արիստոտէլի իմաստասիրի թուիթ առ Աղեկսանդր Թագաւոր, Պատմութի յաղագս աշխարհի:

10. Էջ 289 բ—292 ա. — Արիստոտէլի, Յաղագս առաքինութեց առ Աղեկսանդրոս Թագաւոր:

Յիշատակագրութիւնք.

1. Էջ 128 ա. Պորփիրի ներածութեան մեկնութեան վերջում, նոյն գրչէ.

Փառք երբեակ անձին եւ միակ բնութեն յընդհանուր սեռից եւ տեսակաց, ստորնայնոց եւ գերակայից, անտեսակին տեսակաց եւ բարձրակատար տեսակին, որ ետ կարողութիւն հասանել յաւարտ իմաստասիրական տառիս այժմ եւ յանհուն յաւիտեանս ամէն:

2. Էջ 173 բ, նոյն գրչէ.

2 գծոյս յիշեալ:

3. Էջ 211 բ. Ստորոգութեանց մեկնութեան վերջում, նոյն գրչէ.

Որ ոք հանդիպիք սմա ոպ զիարդ եւ իցէ թողութի մեղաց եւ ողորմութի ի Գէ հայցեցէք արինակի տուողին եւ գրողին եւ տկար գրչի մեղապարտի Ստեփի եւ բուն Թարգմանողի սորա եւ մեկնողի եւ առատատուն պարզեւաց Քս լի սրաիւ յիշողացդ եւ յիշելոցս ողորմեսցի եւ որ ամէն ասէ եւ Քի Այ մերոյ փառք ընդ Հօր եւ սբ Հոգւոյն յաւիտեանս յաւիտենից ամէն:

4. Էջ 274 ա. Περι εἰς αὐτὸν երկի մեկնութեան վերջում, նոյն գրչէ.

Խիստ նեղացա՝ աղաչեմ չմեղադրել լուծ ու ճանճն լափէ:

5. Էջ 292 ա—բ, ձեռագրի վերջում, գլխաւոր յիշատակարան նոյն գրչէ.

Փառք ամենասբ երբորդութեն Հաւր եւ Որդւոյ եւ Հոգւոյն Սրբոյ: Փառք Հաւրն ասնդի, անհասի, անբաւի եւ էացուցչի ամի: Փառք որդւոյ ճնելոյ եւ երեւոյ (°) եւ ընդ իւր յարուցանելոյ գիւրայինսն ա: Փառք եւ պատիւ եւրդի եւ ազատարար, աննիազ, ա-

¹ «Ժ բան» այլ գրչէ:

նուշարուրիչ սը Հոգւոյն: Փառք երեքերեւան
երրորդական Ածութեն եւ անբաժանելի մի-
ութեն այժմ եւ միշտ զի յորմէ եւ նովաւ եւ
ի նոյն ա նմա փառք յաւիտ. ամէն:

Արդ ես մեղաւոր Հոգս փծուն գրիչ Ստե-
փա. առ ոտս ձեր անկեալ աղաչեմ որք
Հանդիպիք սմա թողութի արարէք ինձ վս
սղալանացս որ ի սմա զի այսչափ էր կար
մեր: Բայց դրեցի զսա յիշատակ ինձ եւ ծնո-
ղաց իմոց եւ ա զարմից ի լաւ եւ յընտիր աւ-
րինակէ:

Արդ որք աւգտեալ ի սմանէ շահեսցին
յիշատակեսցեն առաջի զենլոյն Քի... եւ
զրարունապետն Գրիգոր որ զաւրինակն չնոր-
հեաց եւ զամբարեալ իմաստութի մտաց
իւրոց քաղցրութի եւ հեղաւրէն արբուցանէ
սպասաւորացն բանի զոր տացէ նմա Աս-
տուած զտրիտուր փոխարինին նա եւ ըզ-
Գէորդ վանական քհնայ որ զօրինակն վզն
իւր հոյն (°) երեւ. յիշեալիք եւ զկուսա-
կրան քհն Հայրապետ որ աւգնական եղեւ
մեզ ի թղթիս կոկիւն: Այլ եւ զհամաւրէն
համչիրակ եղբարքս, որք կան յընթերցումն
Ածեղէն տառից եւ իմաստութե առ ոտս սղա-
տուական Հանճարայեղց բարունապետիս
Գրիգորի եւ աւգնական եղեն մեզ ի յուղղեն
յսա: Եւ զտառապետ անձն իմ զմեղսաներկ
զնախասեալ գրողս եւ ծնողսն իմ աղաչեմ
յիշել եւ զամենեւեան որ աւգնական եղեն
մեզ ի գրելն սորա նաեւ զառաջին իմաստա-
սէր վարդապետս որ բաղում աշխատեցան
ի սա:

Արդ գրեցաւ սա ընդ հովանեաւ մօրս
լուսոյ Ածածնիս որ կոչի Աւագ անապատ
եւ սքանչելագործ սը Նշանիս:

թ. 1894, 18 էջմ. մատեն. == Մայր Յուշակ
թ. 1852:

Թուղթք՝ 326: — Գրութիւն՝ 12×8 եւ
 13×9 սմ.: — Տողք՝ 24—29: — Նիւթ՝
հաստ ողորկ թուղթ: — Գիր՝ բոլորգիր.
վերնագրերն ու սկզբնատուերը կարմիր
թանաքով: — Կազմ՝ կաշեպատ տախտակ:
— Հանգամանք՝ բաւարար: — Թուական՝
չունի, բայտ երեւոյթին ժե—ծ. 2 դար: —
Գրիչ՝ Գրիգոր եւ Տրիտուր:

Բովանդակութիւն.

1. էջ 2բ. — Յանկն է վասն այս ար-
տաքին գրքիս այսմիկ:

Նօտր գրով օտար գրէ:

2. էջ 3ա—51բ. — Սահմանք իմաս-
տասիրութե: Սոյն վերնագրերը յետոյ ուղ-
ղուած է օտար գրէ այսպէս. Դաւթի փի-
լիսոփայի Ներգինացւոյ յղգս Սահմանց
իմաստասիրութե (պրակք Ա.—ԻԱ):

Սկիզբն է (էջ 3ա). — Որք միանգամ
իմաստասիրութե տենչան բանից եւ առ ի
նմանէ հեշտութեց ծայրիւ միայն մատին
Հանդիպին ճաշակեալք...: Վերջ (էջ 51բ).
— Որպ զի մի՛ զսուտ գիտութի ի կարծեաց
ընկալցուք զի մի չար ինչ գործեսցուք:
Դաւթի եռամեծի եւ անյաղթ փիլիսոփայի
ընդդէմ չարից առարկութեցն Պիհոնի
իմաստակի եւ սահմանք եւ տրամատութի
իմաստասիրութե մինչեւ ցայս վայր:

3. էջ 51բ—52ա. Ընդ այսոսիկ եւ ա-
ռաջիկա բան իմաստոյ: Ամ չար տանջելի.
ոչ ոք տանջեալ անապական. ոչ ոք աղա-
կանացու անեղ...:

Վերջ (էջ 52ա). — Եւ ը բամբասա-
նաւք է ստնյ, ապ էր ո՛չ է անեղ:

4. էջ 53ա—63բ. — Ներածութի Պոր-
փիւրի:

5. էջ 63բ—120բ. — Դաւթի փիլիսո-
փայի Ներգինացւոյ, Վերլուծութի Ներա-
ծութեն Պորփիւրի: (Պրակք Ա.—ԻԹ + Յղգս
հասարակաց սեռից եւ տարբերութեց առջի
տեսութի):

6. էջ 121ա—130բ. — Մեկնութի
բանից Դաւթի փիլիսոփայի, որ ի կատա-
րումն նորին տառի որ վս սահմանց իմաստ-
սութե, ասացեալ Տն Ներսիսի Կթկի Հայոց
ի ինքրոյ ումեմն Ստեփաննոսի սիրողի
իմաստութե:

Սկիզբն է (էջ 63բ). — Զինդիր հո-
գեւորական հաւատով եւ սիրով հայցողաց
սղարտիմք տալ յօժարութի բայտ հրամանի
Տն...:

Վերջ (էջ 130բ). — Այլ մեք զի ունիմք
զայսոսիկ չնորհեալ յԱյ յառնել ի մեռե-
լութենէ հոգոյ խոստովանութի եւ արտա-
սուօք՝ զհոգութի չնորհողին մատուցուք եւ
փառք այժմ եւ յաւիտեանս յաւիտենից
ամէն:

7. էջ 131բ. — Յունարէն իմաստասի-
րական *κατηγορία* եւ այլ բառերի թարգմա-
նութիւնք օտար գրէ եւ մի հատուած՝
«Զի՞նչ է պատճառ ուղղածեւ գոլոյ մեոյս...»

ա. Կատալորիա. Իսլեռիամենիա. Անալոսիկի. Ապոդիկտիկի. Դիալիֆտիկի. Կատալորիա. Իսլեռիամենիա. Անալոսիկի. Ապոդիկտիկի. Ստորոգութիւք. Յաղգ մեկնութե. Վերլուծական. Ապացուցական. Դիալիֆտիկի. Կատալորիա. Ապոլասէս. Ապոֆանսէս. Պրոտա[սիս]. Շարարանութի. Ստորասութի. Բացասութի. Բացերեական. Նիզութի.:

բ. Զինչ է պատճառ ուղղաձեւ գոլոյ մոլոյ. ըստ տարակոյս երկու լուծանի՝ կմ գրոց վկութիւ կմ բնական քննութիւ կ մտաց տեսութիւ: Գիրք ասէ թէ ուղիղ է Տր Ած մեր եւս եւ թէ արար Ած զմզն ի պատկեր իւր՝ աշխինքն ուղիղ. եւ ըստ բնականին զի ըստ կենդանիքդ անհաւասար ունին զտարբերք որպ թռչունք զոլոյ մասն առաւել եւ ձկունք՝ զլուր եւ այլք զերկիր, իսկ մե հասար ըստ Նիւտոնոյն եւ զհրոյ մասն հոլով քան զայլոցդ զի նոքա պակաս ունին եւ հոլուն վերաչարժ է որ միշտ ի վեր կու ձգըտեցնէ եւ ուղիղ կաղմէ ընդ իւր զայլ տարբերադ: Իսկ ըստ տեսութե զի որպ կաղպար որ զինչեւէ նիւթ ի վր իւր ձեւոյն կու կերպացնէ որպ եւ ինքն է նմանապ հոգին բանական որպ կաղպար է եւ զնիւթ մըրինն ի յարգանդ մօրն ի վր իւր կու անձնաւորէ ու տպացնէ որպ տեսանեադ ուղղակի եւ ի վրհայեաց. եւ օրինակ քեզ որ զինչ ախտ որ կրէ հոգին որ է կաղպար նա կու ցուցանէ ի մըրինն որպ տրտմութի, բկութի, հպարթի, ցանկութի:

8. էջ 132 ա—217 ա. — Ստորոգութիւք Արիստոտէլէ (մեկնութիւն):

Սկիզբն մեկնութեան (էջ 132 ա). — Հոմանունութի լինի ըստ երկուս յեղանակս ըստ պատահման կամ մտածութի. մտածութի ըստ պատուոյ, ըստ յիշատակի, ըստ յուսոյ, ըստ աղօթից, ըստ կերպարանի, ըստ նմանութե:

Վերջ (էջ 217 ա). — Քզի էր սահման սեռին որպ ասացաւ զյոլովից եւ զտարբերեցելոց տեսակաւ ի ներութիւնէն ստորոգեալ: Կատարեցաւ սկսեալս ի մէնջ գրել տաան ստորոգութիւնն ասացեալ յեռմեծէն Արիստոտէլէ, որ ասի ըստ յունարէն ձայնի Կատիլորիա, Թարգմանեալ եւ մեկնեալ ի Դաւթէ Ներգինացւոյ:

9. էջ 217 ա—280 ա. — Սկիզբն եւ նախադրութի գրոցն որ ասի ըստ Յունաց Պե-

րիարմէնիա եւ Հայերէն Յղգս մեկնութե: Արտագրեալ ի մեծ իմաստոյն Արիստոտէլէ, Թարգմանեալ եւ մեկնեալ ի Դաւթէ:

Սկիզբն մեկնութեան (էջ 217 ա). — Ճառեցաւ մեզ երբեմն, եթէ է ամենայն բանական իրողութեա աշտորիկ ակնկալութի առ ապացուցական շարարանութիւնն հասանել:

Վերջ (էջ 280 ա). — Քզի ամենայն ուրեք սովորեց իմաստասէրս յղգս պիտանացին դիտութի սերմանել իւրոց լսողացն:

10. էջ 281 ա—297 բ. — Արիստոտէլի իմաստասիրի Թուլսթ առ Աղէքսանդրոս Թաղաւոր, Պատմութի յղգս աշխարհաց:

11. էջ 297 բ—301 բ. — Արիստոտէլի, Յղգս առաքինութեց առ Աղէքսանդրոս Թաղաւոր:

12. էջ 302 ա. — Արիստոտէլէս արագիրացի էր ի Քամչկիթ զաւառէ եւն (հմտ. Թ. 1889):

13. էջ 303 բ. — Որք յանդիմանեացէ ի ձէնջ վս մեղաց. գ մեղք են. ա. բնական. բ. մահուչալի. գ. եկական (°)...

Վերջ. — Որպ սա մէկն թէ կամիմ զի ամ մե կեցցէ եւ ի գիտութի ճշմարտութե եկեաց:

14. էջ 305 ա—312 բ. — Գիրք ի վեր բնութե հանրական եւ մասնական, զհի ումեմն աշխատել Իշաւի անուն Յէ[սու]:

Սկիզբն է (էջ 305 ա). — Խնդիր վս բնութե աշխարհի արասցուք: Յորժամ գոյացոյց Ած զէսս յոչէից՝ տեղի բնակութե կաղցոյց զաշխարհ ձեղուամբ երկնից յօրինել:

Վերջ (էջ 312 բ). — Եւ իսկնն ի լ աւմէն մինչեւ ի կն, եւ անտի յառաջ պակասիլ սկսանի. եւ քի այ որ առնէ այս ի (°) կարդամք փառք եւ:

էջ 312 բ. — Նոյնպ եւ այլոց կենդանեաց ետ բնութիւն զպէտս պատշաճաւորս՝ զազանաց եւ թռչնոց, անասնոց եւ սողնոց:

Վերջ (էջ 313 ա). — Եւ ինչ ոչ գտանի յարարածս՝ զոր ոչ խնամէ բնութիւն, ըստ իւր իւր պիտոյից եւ զգուշութե:

15. էջ 313 ա. — Նորին ասացեալ վս համոց:

Սկիզբն (էջ 313 ա). — Յայտնի են է. ա. փոթթիւն, բ. թթուն, գ. քաղցրն, դ. դառն, ե. աղին, զ. կծուն, է. անլին եւ անհամն եւ գէրն:

Վերջ (էջ 313 ա). — Խարտեալ մաղձն պտրգմոցս տեսանէ եւ հեծեալս:

16. Էջ 313 բ—322 բ. — Դաւթի փելիսո-
փայլի, Գիրք էակաց :

Սկիզբն է (էջ 313 բ). — Ի քանիս բա-
ժանի էակն կամ յո՞րս : — Երկակի. ի դոյա-
ցութի եւ ի պատահումն :

Վերջ (էջ 322 բ). — Եւ այլք այսպիսիք
գնելի է բան անսահմանի ենթադատելով
ճշդակշիռ :

17. Էջ 322 բ—324 բ. — Նկատումն Ա-
րիստոտէլի :

Սկիզբ (էջ 322 բ). — Ուսուցանէ մեզ ի
բանալսութեան այնոցիկ, որ հասարակաց
բնականաց դոյանան եւն :

Վերջ (էջ 324 բ). — Եւ այսք ըսք որք
ոչ ումեք այլոց արարածոց բնաւորեցաւ
պատշաճիւ, բց միայն միայնում Այ, եւ նմա
միայն տալ է պաշտօն Քի, եւ նմա միառք
յաւիտեանս ամէն :

18. Էջ 324 բ—326 ա. — Բնութի է դո-
րութի հրամանատուի յընթանուր հոգ-
ւոյն... :

Վերջ (էջ 326 ա). — Զի պատ հանձ ընդ
բանականութիւնն է, որ է յէութէնէ մգոյն :

19. Էջ 326 բ. — Հարցեր ու պատաս-
խաններ իմաստասիրական բովանդակու-
թիւնով : Գրերն աւրուած ու դժուար ըն-
թեռնիլ :

Յիշատակագրութիւնք

1. Էջ 58 բ. բնագրի գրչէ .

Յիշէ գիրիգոր գրող սորայ :

2. Էջ 120 բ. Պորիւրի Ներածութեան
մեկնութեան վերջում, նոյն գրչէ .

Յիշեցիք զմեզ յաղօթս ձեր :

3. Էջ 131 բ. Ներսէս Շնորհաւու՝ «Ամե-
նայն չար տանջելի» հատուածի մեկնու-
թեան վերջում, նոյն գրչէ .

Յիշ յաղօթս ձեր զմեզուցեալ անձ իմ
զՏրիսուրն. Տրն տա որ չափով որ չափէք
յոլովիւք առնուցուք զփոխարէնն ամէն :

4. Էջ 131 բ. մի քանի տող ներքեւ, տար-
բեր գրչէ .

2... սարկաւաք յաղօթս յիշէ :

5. Էջ 326 բ. ձեռագրի վերջում օտար
գրչէ .

Քս Ած ողորմի սբ գրողին եւ գնողին եւ
կրդացողին եւ ամենայն հետեւեւոց կենդա-
նեաց եւ մեռելոց ամէն :

(Վերջը.)

— ՊՐՈՓ. Յ. ՄԱՆԱՆԳԵԱՆ

Դ Ի Յ Ա Ր Ա Ն Ա Կ Ա Ն

ԱՐԱՅ ԳԵՂԵՑԻԿ ՀԱՄԵՄԱՏՈՒՄ ՈՒՐԻՑ ՆՄԱՆՈՐԻՆԱԿ ԱՌԱՍՊԵԼՆԵՐՈՒ ՀԵՏ

Թերթիս մէջ բաւական ընդարձակ խօսե-
ցայ ժամանակին Թամուղի, Ադոնիսի, Էսմունի,
Ոսիրիսի եւ Ատիսի առասպելներու նկատմամբ,
ծանրանալով գլխաւորաբար այնպիսի տեսա-
գծերու եւ նկարագրական երեւոյթներու վրայ,
որոնք կարելի ըլլայ թերեւս Արայի համապա-
տասխան երեւոյթներու հետ աղերսի մէջ դնել :
Հիմայ կը մնայ ինքնին իսկ այս աղերսներուն
բնորոշումը, որ սակայն քիչ դժուարութիւննե-
րու կապուած է : Գլխաւոր դժուարութիւնը ան-
է, որ խնդրոյ նիւթ առասպելները տալիսին
իրենք իրենց մէջ ըստ բաւականի ճշդուած
չեն. ընդհանուր նմանութիւններու հետ ունին
նաեւ մանրամասնութիւններ, որոնց մէջ իրար-
մէ զգալապէս կը հեռանան : Այսպիսի պարա-
գաներու մէջ բնականաբար դժուար է երեւոյթ
մը իրեն համապատասխան երեւոյթներու լիով
ճաշար կարգել կամ նմանօրինակ առասպել-
ներու մէջ փոխառութեան հարց յարուցանել
եւ նաեւ զայն լուծել :

Բարեբախտաբար այս դժուարութիւնները
այնչափ ընդհանուր հանգամանք չունին : Այսօր
գոհացուցիչ կերպով պարզուած է արդէն Թա-
մուղի եւ Ադոնիսի մէջ եղած աղերսը. սկզբնա-
կանութեան հարցը միայն կը մնայ տակաւին լու-
ծելի, որ ի հաշիւ աննշանակ կէտ մը չէ : Գար-
ձեալ ստոյգ է, որ Ոսիրիսի առասպելը իր ներկայ-
ծելին մէջ, այսինքն՝ ինչ որ Պղոտարքոսէն եւ
ուրիշ յոյն եւ լատին մատենագիրներէ կ'աւան-
դուի, շատ էական կէտերու մէջ փոխառութիւն
է ինքնին իսկ Ադոնիսի առասպելին : Էսմունի
նկատմամբ դժուարութիւնը ամենանուազ է,
Էսմուն եւ Ադոնիս փիւնիկէի միւսեւոյն առաս-
պելին ներկայացուցիչներն են. նախնաբար ապա-
հով նաեւ անունով նոյն էին : Հետեւաբար եր-
կուքին տարբերութիւնները աւելի յետագայ
գարեբու ժամանակութիւնն են : Ամենէն կնճռոտը
կարծեմ Ատիսի հարցն է : Թէ ինչ աղերս կայ
ասոր եւ Թամուղի եւ Ադոնիսի միջեւ, ինքն իրեն
առանձին գլուխ մըն է արդէն առասպելաբնու-
թեան մէջ եւ դժբախտաբար տակաւին թեր
գէմ կարծիքներու ամենավիճելի նիւթ մը : Հոս
շատ մանրամասնութիւններու իջնալ նպատակեալ